

Onderzoek naar de maatschappij van de toekomst

⊙ Hoe zal onze maatschappij er in de toekomst uit gaan zien? Wat zal de plaats van de landbouw hierin zijn? Dit zijn vragen die veel goede boeren zich met zorg stellen. Ook voor het landbouwbeleid, het landbouwonderwijs en de landbouwvoorlichting zijn dit essentiële vragen. Toch moeten we eerlijk erkennen, dat niemand thans in staat is op deze vragen een bevredigend antwoord te geven. Het is wel duidelijk dat we voor ingrijpende maatschappelijke veranderingen staan, maar omtrent de aard van deze veranderingen tasten we voor een groot deel in het duister.

Kan het sociaal-wetenschappelijk onderzoek helpen om aan deze onbevredigende toestand een einde te maken? Deze vraag is door professor Hofstee op 15 mei jl. met zijn oudleerlingen besproken. Een kwart van de tweehonderd landbouwkundig ingenieurs, die bij deze grondlegger van de agrarische sociologie in Nederland zijn afgestudeerd, waren voor deze reünie naar Wageningen gekomen. Daar het besprokene op deze reünie voor een veel ruimere kring van belang is, zal ik hiervan in dit artikel enkele indrukken geven.

In de laatste twintig jaar heeft het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nederland een verbazingwekkend snelle groei doorgemaakt. Toch heeft dit onderzoek tot dusverre nog slechts een betrekkelijk geringe bijdrage geleverd tot de beantwoording van bovengenoemde vragen. Dit onderzoek is namelijk niet in sterke mate gericht geweest op de veranderingen van de gehele structuur van de maatschappij, maar veel meer op veranderingen binnen het kader van de bestaande structuur. Als illustratie uit de agrarische wereld kan ik het onderzoek van het L.E.I. over de beroepskeuze van de boerenzoons noemen. Dit is van grote praktische betekenis geweest, maar door gebrek aan inzicht in de ontwikkeling van de maatschappij begint men thans met dit onderzoek in moeilijkheden te komen. Een der conclusies van de onlangs gepubliceerde

studie no. 21 is bijvoorbeeld, dat eind 1962 het aantal boerenzoons van 15—19 jaar, dat in Noord-Brabant in de landbouw werkt, vrijwel gelijk is aan het aantal landbouwbedrijven in deze provincie dat per vijf jaar vrijkomt. Bij deze onderzoeken heeft men altijd aangenomen, dat als het aantal boerenzoons dat opgeleid wordt voor boer en het aantal vrijkomende bedrijven ongeveer gelijk zijn, de beroepskeuze van de boerenzoons wat dit betreft adequaat genoemd kan worden. Hierbij gaat men er dus impliciet vanuit, dat er geen grote veranderingen zullen optreden in de bedrijfsgroottestructuur van het betreffende gebied. Is deze aanname nog steeds juist? De jongens van bovengenoemd onderzoek zullen omstreeks 1995 vijftig jaar zijn. Is het huidige aantal bedrijven in Noord-Brabant een betrouwbare basis om te schatten hoeveel bedrijven in 1995 een behoorlijk bestaan voor een gezin zullen opleveren? Is voor een dergelijke schatting niet een beter inzicht nodig in de ontwikkeling van de structuur van de landbouw?

De onderzoekers van het L.E.I. weten zelf wel dat hun onderzoeksmethode verre van ideaal is, maar zij kunnen deze methode moeilijk door een betere vervangen, als er niet eerst meer onderzoek is gedaan over de ontwikkeling van de structuur van de landbouw. Bij dergelijk onderzoek lijkt het niet verantwoord om a priori te veronderstellen dat de landbouw in hoofdzaak in gezinsbedrijven beoefend zal blijven worden. Het is mij helaas onbekend in hoeverre de contractteelt al een verandering in deze structuur heeft veroorzaakt, maar het is wel bekend dat een belangrijk aantal boeren een deel van hun zelfstandigheid en verantwoordelijkheid als ondernemer heeft opgegeven ten behoeve van een grotere zekerheid. Wel hebben zij een grotere zelfstandigheid behouden dan wanneer zij werknemer waren geworden. Hoe zal deze ontwikkeling doorgaan? Wordt, voordat een landarbeider f 30.000,— per jaar verdient, een belangrijk deel van de veredelingslandbouw uitgeoefend in industrieel geleide bedrijven?

Zo behoeven talrijke vragen omtrent de ontwikkeling van de structuur van de landbouw grondig onderzoek. Het zal echter niet mogelijk zijn om deze vragen op een bevredigende wijze te beantwoorden, als we ook niet meer weten van de maatschappij als geheel. Heeft Fourastier bijvoorbeeld gelijk als hij veronderstelt dat binnen afzienbare tijd 80 % van ons volk in de dienstensector zal werken en slechts 20 % in de landbouw en industrie tezamen? In hoeverre zal dan de bestaande scheiding in de sociale stratificatie tussen arbeiders en niet-arbeiders nog gehandhaafd blijven? Welke veranderingen mogen we verwachten in doeleinden waar de mensen naar streven?

Het staat nog niet vast in hoeverre het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in staat zal blijken te zijn op dergelijke vragen een bevredigend antwoord te geven. De onderzoekers zullen een visie moeten hebben op mogelijke ontwikkelingen in de toekomst, maar het verifiëren van de juistheid van een dergelijke visie is bij de huidige stand van de wetenschap niet altijd gemakkelijk. De laatste dertig jaar is de methodiek van het micro-sociologisch onderzoek, o.a. de methode van het interviewen, zeer snel vooruitgegaan, maar de methodiek van het onderzoek van grote groepen is slechts weinig verbeterd. Als we

onze aandacht hierop zouden concentreren, liggen er op dit gebied waarschijnlijk grote mogelijkheden. Bovendien is met de ambtelijke statistiek heel wat meer te bereiken dan er op het moment mee gedaan wordt. Hierin zijn immers feiten te vinden over ontwikkelingen over een lange reeks van jaren. Bovendien zouden de onderzoekers zich af kunnen vragen welke waarden, die ten grondslag liggen aan onze huidige samenleving, hun bestaansgrond verliezen. Vooral op het platteland zijn soberheid en arbeidzaamheid vanouds belangrijke deugden geweest, maar is er nog reden om deze aan de huidige jeugd te leren? Zo nee, wat zal dan hiervan de invloed zijn op de vrijetijdsbesteding?

Uit enkele onderzoeken naar de grote lijnen in de ontwikkeling van onze samenleving blijkt wel, dat ook bij de huidige stand van de wetenschap al belangrijke resultaten behaald kunnen worden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit 'The Achieving Society' van de psycholoog McClelland, waarvan ik in het L.T. van juli 1964 een beknopte samenvatting heb gegeven, uit 'The Affluent Society' van de econoom Galbraith en uit 'Leven met welvaart' van de socioloog Zahn. Dit laatste werk is ontstaan uit de bij de directie van Unilever gevoelde behoefte aan een visie op de ontwikkeling van de maatschappij.

Om dergelijk onderzoek over de ontwikkeling van onze maatschappij tot ontplooiing te laten komen, is een wijziging in de structuur van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk. Op het moment wordt het overgrote deel van dit onderzoek verricht in instituten, waar beleidsmensen voor verantwoordelijk zijn. Van hen mag men echter niet vragen, dat zij verantwoordelijkheid dragen voor de politieke consequenties van onderzoek over de verandering van de maatschappelijke structuur. Als bijvoorbeeld het L.E.I. in bovengenoemd onderzoek over de beroepskeuze van de boerenzoons in Noord-Brabant eerst een schatting had gemaakt van het aantal bedrijven in deze provincie over dertig jaar, waren zij misschien gekomen op een kwart van het huidige aantal. Een dergelijke vermindering met gemiddeld 2,5 % per jaar lijkt zeker niet onmogelijk, maar toch lijkt het zeker niet uitgesloten dat het publiceren van een dergelijk onderzoeksresultaat politieke consequenties zou hebben. Uiteraard draagt het bestuur van het L.E.I., waarin o.a. vertegenwoordigers van de standsorganisaties zitting hebben, enige verantwoordelijkheid voor dergelijke consequenties. Het lijkt dan ook niet onwaarschijnlijk dat de onderzoekers geneigd zullen zijn om bij hun onderzoek rekening te houden met de mogelijkheid dat hun bestuur hier moeilijkheden door zou kunnen krijgen. Om dit onderzoek over de veranderingen in de structuur van de landbouw goed tot ontplooiing te laten komen, zal het daarom meer in de sfeer van het vrije onderzoek tot ontwikkeling gebracht moeten worden. Naast het grote aantal instellingen voor toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek is het daarom gewenst ook de mogelijkheden voor vrij sociaal-wetenschappelijk onderzoek te vergroten.

Men kan zich afvragen of de onderzoekers door het ontwikkelen van een dergelijke visie op de toekomst niet op de stoel van het beleid gaan zitten. Dit is beslist niet de bedoeling, beleid en onderzoek hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid. In Nederland is er weinig reden om eraan te twijfelen dat

onze beleidslieden in staat zullen zijn deze verantwoordelijkheid te dragen, daar we hier gelukkig op dit moment nog beschikken over een corps van zeer hard werkende, intelligente en integere hogere ambtenaren. Zij kunnen echter niet de rust vinden om systematisch na te denken over de ontwikkelingen die we voor de toekomst mogen verwachten. Daarom kunnen de bouwstenen die de onderzoekers hiervoor aandragen, voor hen van veel nut zijn. Waarschijnlijk zal echter steeds een aantal belangrijke bouwstenen voor ons beeld van de toekomst blijven ontbreken. Het beleid zal beslissingen moeten nemen zonder te kunnen wachten tot de onderzoekers zich een volledig afgerond beeld hebben gevormd. Bovendien kent onze maatschappij een aantal culturele groepen, die verschillende doeleinden nastreven. Tussen deze doeleinden zal het beleid en niet de wetenschap een compromis moeten kiezen.

Dit neemt niet weg dat de wetenschappelijke onderzoekers een steeds grotere invloed krijgen op de ontwikkeling van de maatschappij. Dit geldt zowel voor de beoefenaars van de sociale wetenschappen als voor die van allerlei andere wetenschappen. Economische groei en tal van andere maatschappelijke ontwikkelingen zijn tegenwoordig in de eerste plaats een gevolg van wetenschappelijk onderzoek. Hierdoor draagt een betrekkelijk klein aantal onderzoekers een zeer grote verantwoordelijkheid voor onze samenleving.

A. W. van den Ban

In memoriam

Ir. J. D. Wassink

28 februari 1921	Geboren te Apeldoorn
1938	Eindexamen Christelijke H.B.S. te Apeldoorn
januari 1947	Ingenieursdiploma Landbouwhogeschool Wageningen, richting tropische bosbouw
1947—1950	Opperhoutvester bij de bosinrichting in Borneo
1950—1955	Medewerker bij de afdeling Bosstatistiek van het Instituut voor Toegestapt Biologisch Onderzoek in de Natuur (ITBON) te Arnhem
1955—1965	In dienst van het Staatsbosbeheer, waar hij op 1 januari 1955 werd benoemd als houtvester bij de afdeling Arbeidsrationalisatie. In 1961 volgde zijn benoeming tot hoofd van de afdeling Bosinrichting, Bosstatistiek en van de Tekenkamer, in de rang van hoofdingenieur
12 maart 1965	Overleden te Zeist.